

ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ ТРАНСПОРТУ

Кафедра фінансів

Н.М. Лисьонкова, О.А. Єрмоленко

БЮДЖЕТНА СИСТЕМА

Конспект лекцій

Частина 2

Харків – 2014

Лисьонкова Н.М., Єрмоленко О.А. Бюджетна система:

Конспект лекцій. – Харків: УкрДАЗТ, 2014. – Ч. 2. – 50 с.

Конспект лекцій призначений для студентів, що навчаються за напрямом 6.030508 «Фінанси і кредит», всіх форм навчання.

Іл.2, табл. 4, бібліогр.: 36 назв.

Конспект лекцій розглянуто і рекомендовано до друку на засіданні кафедри фінансів 19 березня 2013 р., протокол № 8.

Рецензент
проф. І.Ю. Зайцева

Н.М. Лисьонкова, О.А. Єрмоленко

БЮДЖЕТНА СИСТЕМА

Конспект лекцій

Частина 2

Відповідальний за випуск Лисьонкова Н.М.

Редактор Ібрагімова Н.В.

Підписано до друку 04.04.13 р.

Формат паперу 60x84 1/16. Папір писальний.

Умовн.-друк.арк. 2,00. Тираж 50. Замовлення №

Видавець та виготовлювач Українська державна академія залізничного транспорту,
61050, Харків-50, майдан Фейєрбаха, 7.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2874 від 12.06.2007 р.

Зміст

Вступ.....	4
ТЕМА 5. Видатки бюджету на економічну діяльність держави та науку.....	6
ТЕМА 6. Видатки бюджету на соціальний захист населення і соціальну сферу.....	15
ТЕМА 7. Видатки бюджету на оборону та управління.....	38
ТЕМА 8. Державний кредит і видатки бюджету на обслуговування державного боргу.....	42
Список літератури.....	46

ВСТУП

Роль і значення дисципліни “Бюджетна система“ в підготовці фахівців визначається теоретико-прикладним характером цієї дисципліни: у теоретичному плані вона повинна поглибити фундаментальні знання щодо макроекономічної сфери фінансової системи – державних фінансів; у прикладному плані - закласти базові знання з методики бюджетної роботи та сформувати навички проведення розрахунків показників бюджету .

Вивчення дисципліни “Бюджетна система“ має важливе значення в загальній структурно-логічній схемі підготовки спеціаліста та ґрунтується на засвоєнні та оволодінні загальної теорії фінансів, передбачає вивчення блока економічних дисциплін “Державні фінанси”, “Державне регулювання економіки”, “Бухгалтерський облік”, “Інвестування”.

Знання, отримані студентами в процесі вивчення дисципліни “Бюджетна система”, можуть бути використані як базові при засвоєнні дисциплін “Бюджетний менеджмент”, “Податкова система”, “Податковий менеджмент”.

Мета навчальної дисципліни “Бюджетна система“ - вивчення сутності бюджетних відносин і характеру їх впливу на суспільство. Тільки на цій основі можливо забезпечити ефективне управління бюджетом і фінансовою діяльністю держави в цілому.

Завдання вивчення дисципліни “Бюджетна система“:

- засвоєння теоретичних основ формування і використання бюджету держави;
- розуміння засад бюджетного устрою і принципів побудови бюджетної системи;
- формування теоретичних і практичних знань щодо методів і джерел формування доходів бюджету і напрямів і форм фінансування видатків;
- оволодіння методикою визначення обсягів бюджетних видатків, які забезпечують реалізацію функцій держави; формування знань з питань державного кредиту та управління державним боргом.

У процесі вивчення дисципліни послідовно розглядаються

призначення та роль державного бюджету; сутність бюджетного устрою та побудови бюджетної системи України; система доходів і видатків бюджету за джерелами формування та напрямками використання.

Вивчення дисципліни “Бюджетна система” повинно забезпечити з боку студентів:

знання:

- сутності, призначення та ролі бюджету в загальній схемі фінансових відносин;
- основних принципів фінансового прогнозування та планування;
- функцій бюджету в ринковій економіці;
- основ бюджетного устрою та принципів побудови бюджетної системи держави;
- бюджетного процесу та основних його етапів;

уміння:

- з'ясувати сутність бюджету і його необхідність;
- з'ясувати можливості оптимізації співвідношення дохідної та видаткової частин бюджету.

ТЕМА 5. Видатки бюджету на економічну діяльність держави та науку

План

5.1 Видатки на економічну діяльність.

5.1.1 Напрями і форми бюджетного фінансування економіки.

5.1.2 Бюджетні інвестиції, їх види.

5.1.3 Операційні витрати, їх склад і призначення.

5.1.4 Кредити з бюджету державним підприємствам. Дотування збиткових підприємств.

5.2 Видатки на науку.

5.2.1 Організація наукових досліджень і джерела їх фінансування.

5.2.2 Способи бюджетного фінансування науки.

5.1 Видатки на економічну діяльність

5.1.1 Напрями і форми бюджетного фінансування економіки

В умовах формування ринкових відносин держава поступово скорочує обсяг видатків на розвиток економіки. Це об'єктивний процес, який обумовлено зміною методів управління (з адміністративних на економічні), переходом підприємств на комерційний розрахунок (самоокупність, самофінансування та ін.). Державі при цьому залишається роль регулятора темпів і пропорцій розвитку економіки.

Взагалі *необхідність державної підтримки економічної діяльності* обумовлена такими причинами:

1 Є галузі, які без державної підтримки в умовах ринкової економіки не можуть нормально розвиватись, але їхня діяльність впливає на загальне становище в економіці (паливо-енергетична, металургійна промисловість, агропромисловий комплекс).

2 В умовах ринкової економіки не можуть існувати без державної допомоги наукоємні і технологічно складні види виробництва.

3 Необхідність формування власної економіки в сучасних умовах. Це пов'язано з геополітичними змінами (з інтегрованістю економіки України з іншими союзними республіками, її мелітаризованістю тощо).

Метою державної підтримки підприємств є:

- забезпечення ефективної господарської діяльності;
- попередження банкрутства;
- поновлення платоспроможності;
- оздоровлення фінансового стану підприємства;
- підвищення конкурентоспроможності продукції (робіт, послуг).

Не допускається повне покриття видатків з економічної діяльності за рахунок бюджету. В основі фінансування видатків бюджету на економічну діяльність лежить **принцип оптимального співвідношення власних, позичкових і наданих коштів**. Сутність цього принципу полягає у тому, що кошти з бюджету надаються тільки після того, як власних і позичкових коштів виявилось недостатньо для фінансування виробничо-господарської діяльності.

За **напрямами** видатки бюджету на економічну діяльність (таблиця 5.1) передбачені:

- для житлово-комунального-господарства;
- промисловості та енергетики;
- будівництва;
- сільського, лісового господарства, риболовства і мисливства;
- транспорту, шляхового господарства;
- зв'язку, телекомунікації, інформатики та ін.

Тобто вона охоплює усі стратегічні галузі економіки, крім того, передбачається для галузей, умови господарювання яких не забезпечують повного покриття видатків на виробництво продукції і пов'язані з реалізацією державної політики, економічних і соціальних програм.

Таблиця 5.1 – Видатки бюджету на економічну діяльність

Видатки на економічну діяльність		
житлово-комунальне господарство	житлове господарство	
	комунальне господарство	теплопостачання
		водопостачання
		водовідведення
		благоустрій міст, селищ міського типу та інших населених пунктів
інші житлово-комунальні послуги		
промисловість та енергетика	паливо-енергетичний комплекс	
	конверсія та розвиток підприємств оборонного і машинобудівного комплексів	
	відтворення мінерально-сировинної бази	
	інші галузі промисловості	
будівництво	Будівництво	
	Архітектура	
сільське господарство, лісове господарство, риболовство і мисливство	земельні ресурси	
	водне господарство	
	сільськогосподарське виробництво	
	заготівля і зберігання сільськогосподарської продукції	
	політика в галузі цін і доходів у сільському господарстві	
	дослідження і практичні розробки в галузі сільського господарства	
	риболовське, лісове господарство, мисливство та ін.	
транспорт, шляхове господарство, зв'язок, телекомунікації та інформатика	автомобільний, водний, залізничний, повітряний, трубопровідний, інші види транспорту	
	шляхове господарство	
	зв'язок, інформатика та ін.	
інші послуги, пов'язані з економічною діяльністю	проекти багатоцільового розвитку	
	діяльність, пов'язана з формуванням загальної економічної політики, управлінням у галузі стандартизації, гідрології, геодезії та контролем за виробництвом	
	організація та управління діяльністю, пов'язаною з виробництвом і практичною реалізацією загальної політики в галузі праці	
	інші послуги, пов'язані з економічною діяльністю	

Державна підтримка економічної діяльності **залежно від умов** може надаватись на поворотній безповоротній основі.

Видатки бюджету на економічну діяльність подані на рисунку 5.1. Вони включають наступні **форми** фінансування:

- капіталовкладення;
- операційні витрати;
- кредити і дотації.

Бюджетні кредити надаються на поворотній основі, а капіталовкладення, операційні витрати та дотації – на безповоротній основі.

ЗА УМОВАМИ НАДАННЯ		
на поворотній основі		на безповоротній основі
ЗА ФОРМАМИ ФІНАНСУВАННЯ	бюджетні кредити	капіталовкладення
		операційні витрати
		державні дотації

Рисунок 5.1 – Видатки бюджету на економічну діяльність

5.1.2 Бюджетні інвестиції, їх види

Фінансування капіталовкладень може здійснюватися за двома **напрямами**:

- а) у відомчому розрізі;
- б) розрізі інвестиційних проектів.

Галузевий підхід полягає в тому, що загальна сума виділених бюджетом капіталовкладень направляється міністерствам і відомствам, які, у свою чергу, розподіляють цю суму між підприємствами та організаціями. Цей підхід є основним в Україні, хоча має недолік — розпорошення коштів.

Фінансування інвестиційних проектів, навпаки, дозволяє концентрувати ресурси на реалізації основних завдань.

Обсяг капіталовкладень, що фінансуються з бюджету, визначається двома **чинниками**:

- 1) можливостями бюджету;

2) наявністю необхідних та ефективних проектів.

Виділення з бюджету фінансування на капіталовкладення на даний час не має ніякої нормативної бази (наприклад, відповідно до Закону «Про освіту» щорічно на її фінансування повинно видалятися 10 % національного доходу і хоча, як правило, цього розміру не дотримуються, але база для планування існує). Тобто планування капіталовкладень іде від досягнутого рівня, а не від потреб.

Вартість інвестиційних проектів визначається в їх **кошторисах**.

Виділення бюджетних асигнувань на капіталовкладення при фінансуванні інвестиційних проектів здійснюється **на конкурсній основі** таким чином:

1 На підставі визначених критеріїв (термін окупності, рентабельність, мінімальність ризиків та економічна ефективність і соціальна значущість проекту) здійснюється конкурсний відбір проектів.

2 Проводиться тендер (конкурс) серед виконавців того чи іншого проекту.

В основі механізму виділення коштів на капіталовкладення лежать потреби в забезпеченні певних темпів економічного зростання (приріст ВВП).

Капіталовкладення поділяються:

- на бюджетні інвестиції;
- капітальні бюджетні трансферти.

Бюджетні інвестиції в економічну діяльність – це вкладення коштів у визначені об'єкти і проекти з метою отримання прибутку.

Капітальні бюджетні трансферти – безповоротні та невідплатні односторонні платежі органів державного управління, які не ведуть до виникнення або погашення фінансових вимог. Вони передбачені на придбання капітальних активів, компенсації втрат, пов'язаних з пошкодженням основного капіталу або збільшенням капіталу отримувачів.

5.1.3 Операційні витрати, їх склад і призначення

Операційні витрати, які являють собою видатки бюджету на утримання виробничої інфраструктури, включають:

- фінансування геологорозвідувальних робіт;
- фінансування лісового і водного господарства;
- землевпорядкувальні роботи;
- заходи з боротьби зі шкідниками рослин, хворобами тварин та епідеміями;
- утримання насінневих станцій і племінних господарств.

Фінансування геологорозвідувальних робіт проводиться за рахунок двох джерел: бюджету і коштів підприємств. З бюджету фінансуються роботи з пошуку нових родовищ корисних копалин, за рахунок підприємств видобувної промисловості — роботи в межах існуючих родовищ.

Фінансування бюджетом геологорозвідувальних робіт забезпечується спеціальним *компенсаційним доходом* — *відрахуваннями на геологорозвідувальні роботи*, які вносять у бюджет підприємства видобувної промисловості. Обсяги фінансування і суми надходжень відрахувань між собою врівноважені, але не збалансовані. Щороку існують незначні відхилення між цими показниками. Залишок відрахувань використовується у поточному році на фінансування інших видатків. Якщо їх недостатньо, то ці видатки перекриваються іншими доходами бюджету. Вартість геологорозвідувальних робіт визначається на підставі спеціальних кошторисів, які розраховуються виходячи з обсягів цих робіт та існуючих розцінок.

Утримання лісового і водного господарства віднесено на видатки бюджету у зв'язку з тим, що на сьогодні ці ресурси — загальнонародна власність. У бюджеті існують цільові доходи, пов'язані з фінансуванням вказаних витрат, — *лісовий дохід і плата за використання прісних водних ресурсів*. Проте, на відміну від геологорозвідувальних робіт, доходи і видатки за цими напрямками не врівноважені — видатки набагато вищі.

Землевпорядкувальні роботи включають заходи з підвищення і відновлення родючості ґрунтів (наприклад, протиерозійні заходи, тобто боротьба з вітряною і водною

ерозією ґрунтів).

Заходи з боротьби зі шкідниками рослин і хворобами тварин. Протиепідемічні заходи в цілому фінансуються з бюджету в тих випадках, коли вони охоплюють певний регіон, поточні витрати виділяються безпосередньо тим чи іншим господарством. Виділення коштів бюджету здійснюється на підставі кошторису. Так само, тобто на кошторисній основі, фінансуються насінневі станції і племінні господарства, які забезпечують потреби відповідного регіону.

5.1.4 Кредити з бюджету державним підприємствам. Дотування збиткових підприємств

Бюджетні кредити надаються підприємствам державного сектора на тимчасові потреби в разі фінансових ускладнень.

Бюджетні кредити мають такі *ознаки*:

- виробничо-господарська діяльність підприємства, яке отримує кредит, повинна відповідати державним пріоритетам;
- кошти надаються на поворотній основі, мають цільове призначення і строковий характер надання.

Вони можуть бути відсотковими або з невисокою відсотковою ставкою.

Бюджетні кредити надаються на *договірній основі*. У договорі обумовлюються засоби з забезпечення своєчасного повернення бюджетного кредиту, відповідальність сторін за порушення умов договору, розмір і порядок сплати відсотків за використання наданих коштів.

В Україні кредитування підприємств здійснюється уповноваженими комерційними банками, перелік яких затверджує Кабінет Міністрів за узгодженням з Національним банком України. Право на отримання бюджетних кредитів не розповсюджується на підприємства, які відповідно до плану економічного та соціального розвитку отримують кошти з бюджетів на фінансування капіталовкладень, або державні дотації.

Державна дотація являє собою виділення з бюджету коштів на покриття збитків суб'єктів господарювання в тому випадку, коли збитковість визначається певною фінансовою політикою держави у сфері ціноутворення (як правило, обмеження рівня

цін).

Може надаватись у сумі, що *повністю відшкодовує збитки* чи покриває їх *частково*, що визначається станом бюджету.

Обсяг дотації встановлюється як різниця між витратами і доходами підприємств. Виділення коштів може проводитись на підставі планових чи фактичних розрахунків.

5.2 Видатки на науку

5.2.1 Організація наукових досліджень і джерела їх фінансування

Вирішальне значення для розвитку економіки країни мають досягнення науково-технічного прогресу, їх використання в практичній діяльності. Постійне удосконалення технології, засобів і предметів праці, методів організації виробництва є головним чинником економічного зростання кожної держави. Тому держава повинна підтримувати науково-технічну сферу, стимулювати наукові заклади на поглиблення досліджень, розширення співпраці з провідними країнами, широке використання досягнень НТП в економічній діяльності.

Джерело фінансування наукових досліджень залежить від їх характеру. Розрізняють два *напрями наукових досліджень*:

- фундаментальні;
- прикладні.

Фундаментальними дослідженнями є пошукові теоретичні напрями науки. Визначити наперед результативність і ефективність таких досліджень дуже складно, тому неможливо встановити їхню вартісну оцінку. У зв'язку з великим ризиком використання інвестованих коштів ці дослідження фінансуються за допомогою бюджету або спеціальних фондів.

Прикладні дослідження пов'язані з визначенням форм і методів впровадження в практику результатів фундаментальних досліджень, які завершилися певними винаходами. Оскільки в даному випадку можливе прогнозування ефективності таких робіт, встановлення їхньої вартісної оцінки, то фінансування може здійснюватись за рахунок коштів замовника. Певна частина таких досліджень фінансується за рахунок державного

інноваційного фонду, який включається до Державного бюджету.

В Україні існує певна спеціалізація наукових закладів. Академічні науково-дослідні заклади підпорядковані Національній академії наук, займаються насамперед фундаментальними дослідженнями, тому їх діяльність фінансується з Державного бюджету. У частині прикладних досліджень фінансування здійснюється головним чином за рахунок замовника.

Другу групу складають відомчі заклади, основний профіль яких — прикладні дослідження, спрямовані на розвиток даної галузі. Фінансування здійснюється за рахунок централізованих коштів міністерств і відомств або за кошти замовників. Якщо відомчі заклади ведуть фундаментальну тематику, то в цій частині вони отримують кошти з бюджету.

Залежно від напрямку наукових досліджень *видатки бюджету на науку* поділяються:

- на фундаментальні дослідження;
- розроблення перспективних технологій і пріоритетних напрямів науково-технічного прогресу.

Ці напрямки пов'язані перш за все з економічною діяльністю держави.

5.2.2 Способи бюджетного фінансування науки

Бюджетне фінансування науки здійснюється двома способами:

- 1) фінансування наукових закладів (базове фінансування);
- 2) фінансування наукової тематики (цільове фінансування).

Фінансування наукових закладів (базове фінансування) ґрунтується на складанні їх кошторису. Обсяг фінансування насамперед визначаються штатним розписом. Сума витрат на зарплату розраховується шляхом множення кількості посад на середню ставку зарплати, яка склалась у даному закладі. Ставка зарплати залежить від посади (лаборант, інженер, науковий співробітник) і наукового ступеня (кандидат, доктор наук) і вченого звання (старший науковий співробітник). Штатний розпис наукового закладу затверджує його керівник. Другу основну статтю витрат складають витрати на проведення

наукових досліджень — придбання та обслуговування спеціальної техніки, обладнання, матеріалів для проведення досліджень, що визначається профілем наукового закладу.

При **фінансуванні наукової тематики (цільовому фінансуванні)** розробляються кошториси на кожну тему. Визначену суму асигнувань отримує той науковий заклад, який буде розробляти цю тему.

Питання для контролю рівня знань з теми

1 Який напрямок фінансування капіталовкладень більш ефективний? Обґрунтуйте свою відповідь. Який є основним в Україні? Оцініть це явище.

2 Які з причин обумовлюють необхідність бюджетного фінансування операційних видатків? Чому деякі з робіт і заходів мають спеціальний компенсаційний дохід? І достатньо цього доходу для фінансування відповідних операційних видатків?

3 У чому відмінність бюджетних кредитів від банківських? Визначте роль бюджетного кредитування в економіці.

4 У зв'язку з державним обмеженням рівня цін річні доходи підприємства від операційної діяльності склали 21,2 млн грн. При цьому видатки на організацію виробничого процесу перевищили суму доходів і досягли 25,5 млн грн. Чи зобов'язана держава надати підприємству фінансову допомогу? Якщо так, то в якій формі повинні фінансуватись відповідні видатки бюджету, у якому розмірі? Обґрунтуйте свою відповідь.

5 Що визначає джерело фінансування наукових досліджень? На чому ґрунтується кожен зі способів бюджетного фінансування науки?

ТЕМА 6. Видатки бюджету на соціальний захист населення і соціальну сферу

План

6.1 Склад видатків на соціальний захист і соціальну сферу.

6.1.1 Напрями і форми соціального захисту населення.

6.1.2 Склад видатків на соціальний захист, соціальне

забезпечення і соціальну сферу.

6.2 Основи кошторисного фінансування.

6.2.1 Поняття кошторисного фінансування, його організація.

6.2.2 Визначення обсягів фінансування.

6.3 Фінансування освіти.

6.3.1 Фінансування загальноосвітніх шкіл.

6.3.2 Особливості кошторисного фінансування шкіл-інтернатів. Фінансування дитячих дошкільних закладів.

6.3.3 Бюджетне фінансування вищої освіти.

6.4 Фінансування охорони здоров'я.

6.4.1 Бюджетне фінансування медичних закладів.

6.4.2 Особливості організації фінансової діяльності закладів охорони здоров'я в умовах страхової медицини.

6.5 Фінансування культуро-освітніх закладів.

6.6 Фінансування закладів соціального забезпечення.

6.1 Склад видатків на соціальний захист і соціальну сферу

6.1.1 Напрями і форми соціального захисту населення

В умовах ринкової економіки для вирішення соціальних протиріч кожному громадянину потрібні соціальні гарантії, які повинні бути затверджені законодавством.

Форми соціальних гарантій населенню залежать від їх характеру. Видокремлюють три *напрями соціальних гарантій населенню*:

- забезпечення мінімального рівня достатку населення;
- задовільнення основних суспільних потреб;
- забезпечення окремих груп населення.

Забезпечення мінімального рівня достатку населення досягається як за рахунок державного регулювання (законодавчого регулювання мінімального рівня заробітної плати, її індексації, помірною оподаткування та ін.), так і за рахунок поточних платежів фізичним особам у грошовій формі, які призначені для збільшення їх доходу.

Задовільнення основних суспільних потреб: загальна освіта, підготовка та перепідготовка кадрів відповідно до

економічних потреб, охорона здоров'я, розвиток фізичної культури і т. п., здійснюється за рахунок надання безкоштовних послуг населенню закладами соціальної сфери.

Забезпечення окремих груп населення, які з об'єктивних причин не мають можливостей для самозабезпечення. Об'єктивними причинами може бути стан здоров'я, втрата роботи, кризові явища в економіці. Цей напрямок реалізується через надання пенсій, грошових виплат, утримання в спеціальних закладах.

Розрізняють такі *форми* забезпечення державою соціальних гарантій:

- фінансування заходів соціального захисту;
- утримання закладів соціального забезпечення;
- утримання закладів соціальної сфери;
- фінансування випадків, передбачених системою державного соціального страхування.

Соціальний захист передбачає сукупність державних заходів і видатків бюджету, пов'язаних з наданням фінансової допомоги окремим верствам населення, які в результаті економічної діяльності та фінансової кризи чи інших незалежних від них причин не мають достатніх для самозабезпечення доходів.

Соціальне забезпечення – це фінансове утримання за рахунок бюджету у спеціальних закладах громадян, які з об'єктивних причин не можуть мати самостійне джерело доходів або перебувати на утриманні інших громадян (інваліди від народження, діти-сироти, самотні люди похилого віку).

Об'єктивна необхідність бюджетного фінансування галузей **соціальної сфери** зумовлена тим, що діяльність більшості з них потребує певної стабільності фінансового забезпечення з огляду на її довгостроковий характер при невизначеності результатів. Також бюджетне фінансування може задовольняти потреби деяких галузей соціальної сфери у висококваліфікованих спеціалістах, на відміну від недержавних суб'єктів ринкових відносин, які вкладають кошти тільки в разі отримання високих прибутків.

Державне соціальне страхування передбачає відшкодування втрат пов'язаних з постійною чи тимчасовою

непрацездатністю і втратою місця роботи. Для фінансування вказаних випадків формуються *спеціальні страхові фонди*, кошти в які відраховуються юридичними та фізичними особами.

Проблема фінансування соціальних гарантій дуже складна. Важливо встановити співвідношення між видатками на соціальні цілі й на економічну діяльність держави та науку.

Необхідність соціального захисту в Україні пояснюється вкрай низьким рівнем індивідуальних доходів, обумовленим незначним обсягом виробленого ВВП на душу населення, а також існуючими пропорціями розподілу національного доходу (показник заробітної плати порівняно з іншими країнами дуже низький). Заробітна плата за своїм розміром не відповідає ринковим умовам. Саме це є причиною того, що соціального захисту і допомоги потребують не окремі верстви населення, а практично переважна більшість громадян. Навіть спрямування всіх коштів бюджету на соціальні цілі не може забезпечити достатнього рівня фінансування соціальних гарантій.

6.1.2 Склад видатків на соціальний захист, соціальне забезпечення і соціальну сферу

В Україні використовуються усі чотири форми фінансування державних гарантій населенню.

Видатки бюджету на соціальний захист, соціальне забезпечення і соціальну сферу наведені в таблиці 6.1.

Видатки на соціальний захист охоплюють фінансування державних заходів, пов'язаних з фінансовою підтримкою окремих найбільш вразливих верств населення. Вони охоплюють різні види разової фінансової допомоги, а також поточні платежі фізичним особам у грошовій формі, які призначені для збільшення їх доходу (виплата пенсій, стипендії, адресні субсидії громадянам на житло і комунальні послуги та ін.).

Видатки на соціальне забезпечення включають бюджетне фінансування закладів, утримуючих громадян, які з об'єктивних причин не можуть працювати (або здатність до цього обмежена) і отримувати необхідні для своєї життєдіяльності доходи.

Видатки на соціальну сферу пов'язані з фінансуванням діяльності закладів освіти (дошкільної, початкової, загальної,

професійно-технічної, вищої, крім того підвищення кваліфікації), охорони здоров'я (лікарні, поліклініки та інші заклади в галузі охорони здоров'я), культури і мистецтва, масової інформації, фізичної культури і спорту. Бюджетне фінансування соціальної сфери націлено на надання мінімуму відповідних послуг населенню безкоштовно.

Таблиця 6.1 – Видатки на соціальний захист і соціальну сферу

Видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення		Видатки на соціальну сферу	
фінансування заходів соціального захисту	виплата пенсій і допомоги	фінансування освіти	загальноосвітні школи
	допомога сім'ям з дітьми		школи-інтернати
	пільги ветеранам війни і праці		дитячі дошкільні заклади
	інші види соціальної допомоги		професійно-технічні училища
	виплата пенсій військовослужбовцям та особам начальницького і рядового складу		заклади післядипломної освіти
	програми соціального захисту неповнолітніх	фінансування охорони здоров'я	медичні заклади
	молодіжні програми		санітарно-епідеміологічні заклади
	кошти з бюджету, що передаються до Фонду соціального захисту інвалідів України		інші заклади в галузі охорони здоров'я
	інші заходи в галузі соціальної політики	фінансування культури	театри
	фінансування закладів соціального забезпечення		дитячі заклади-інтернати
притулки для неповнолітніх			бібліотеки
			клуби
			заповідники
	інші заклади		
	фінансування засобів масової інформації	телебачення і радіомовлення	
		преса	
		книговидання	
		інші засоби масової інформації	

	будинки-інтернати для пристарілих та інвалідів	фінансування фізичної культури і спорту
--	--	--

Система *соціального страхування* в Україні передбачає формування і використання **державних цільових фондів**:

- Пенсійний фонд;
- Фонд соціального страхування;
- Фонд сприяння зайнятості населення;
- Фонд для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків

Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення.

За рахунок цих фондів фінансуються видатки, пов'язані з виплатою пенсій особам похилого віку; втрат, обумовлених тимчасовою непрацездатністю і втратою місця роботи; втрат громадян, які постраждали від наслідків Чорнобильської катастрофи; витрати на будівництво житла для громадян, віднесених до категорії потерпілих, та інші цільові програми, передбачені чинним законодавством.

6.2 Основи кошторисного фінансування

6.2.1 Поняття кошторисного фінансування, його організація

Кошторисне фінансування охоплює соціально-культурну сферу, сферу соціального забезпечення, науку, управління, армію. Суть кошторисного фінансування полягає у виділенні бюджетних асигнувань на основі спеціального розрахункового документа — кошторису.

Кошторис – це плановий документ, у якому встановлюється обсяг бюджетних асигнувань, їхні постатейний і поквартальний розподіли.

Види кошторисів:

- а) *індивідуальний* — для кожної бюджетної установи;
- б) *зведений* — по групі однорідних закладів (загальноосвітню школи, дитячі дошкільні заклади та ін.);
- в) *на централізовані заходи*, які проводяться відповідним органом управління;
- г) *загальний* — обсяги фінансування для окремого органу управління (наприклад, загальний кошторис відділу освіти

включає зведені кошториси по загальноосвітніх школах, школах-інтернатах, дитячих дошкільних закладах і на централізовані заходи).

Кожна бюджетна установа для забезпечення своєї діяльності складає індивідуальні кошториси за економічною класифікацією на кожну виконану нею функцію, які потім затверджуються відповідними фінансовими органами: Міністерством фінансів держави, республіканським Міністерством фінансів, місцевими фінансовими органами або відповідними міністерствами, відомствами, органами виконавчої влади за погодженням вказаних фінансових органів.

Зведені кошториси складаються з індивідуальних кошторисів за функціональною класифікацією. Вони не затверджуються.

Бюджетні кошти можуть виділятися тільки за наявності затверджених кошторисів.

Кошторис має дві *складові*:

1) **загальний фонд**, який містить обсяг надходжень із загального фонду бюджету і розподіл видатків за повною економічною класифікацією на виконання бюджетною установою основних функцій;

2) **спеціальний фонд**, який складається з обсягу надходжень із спеціального фонду бюджету і їх розподіл за повною економічною класифікацією на здійснення видатків спеціального призначення, а також на реалізацію пріоритетних заходів, пов'язаних з виконанням установою основних функцій.

Керівники установ, яким надано право розпоряджатися затвердженими для них бюджетними коштами відповідно до асигнувань, установлених у кошторисах, є **розпорядниками коштів бюджету**.

За обсягом наданих прав розпорядники коштів бюджету поділяються:

- на головних розпорядників коштів бюджету;
- розпорядників коштів бюджету нижчого рівня.

Головні розпорядники коштів бюджету мають право:

- витратити кошти бюджету на утримання апарату установи, яку він очолює;
- витратити кошти бюджету на централізовані заходи, що здійснюються безпосередньо цією установою;

- розподіляти надані їм кошти бюджету між розпорядниками нижчого рівня;
- затверджувати їхні кошториси.

Розпорядники коштів бюджету нижчого рівня у своїй діяльності підпорядкованих головному розпоряднику або координуються ним.

Кошторисне фінансування здійснюється наростаючим підсумком з початку бюджетного року. Контроль за виконанням кошторисного фінансування здійснюють органи Державного казначейства.

6.2.2 Визначення обсягів фінансування

Визначення обсягів фінансування ґрунтується на:

- 1) показниках, що характеризують кількісні параметри діяльності бюджетної установи (оперативно-сітьові показники);
- 2) нормативах видатків у розрахунку на певний кількісний показник.

Оперативно-сітьові показники поділяються на дві групи:

а) виробничі показники, які характеризують профільну діяльність даної установи (наприклад, кількість учнів у школі, кількість ліжок у лікарні, кількість місць у гуртожитку, кількість відвідувань музеїв, виставок тощо), що, у свою чергу, розмежовуються:

- на *вихідні* — об’єктивно існуючі на даний період часу;
- *похідні* — визначаються за певними нормами (наприклад, кількість класів у школі залежить від кількості учнів і норми граничної наповнюваності класів);

б) загальні показники, які характеризують будівлю бюджетної установи (наприклад, площа приміщень, кубатура будівлі, санітарно-технічний устрій).

Норми витрат характеризують обсяг витрат на одну розрахункову одиницю.

Залежно від бази розрахунку розрізняють узагальнені та постатейні нормативи (рисунок 6.1).

НОРМАТИВИ		
залежно від бази розрахунку	за методом обчислення	за характером використання
узагальнені	розраховані на основі фізіологічних потреб	обов'язкові
постатейні	розраховані на основі статистичних спостережень	факультативні

Рисунок 6.1 – Види нормативів

Узагальнені нормативи характеризують обсяг витрат з усіх статей на певний виробничий показник, наприклад норми видатків на охорону здоров'я на одного жителя.

Постатейні нормативи відображають норми витрат у розрізі окремих статей.

Нормативи поділяються:

- **за методом обчислення** —
 - **розраховані на основі фізіологічних потреб** (на харчування, освітлення, опалення тощо);
 - **розраховані на основі статистичних спостережень**;
- **за характером використання** —
 - **обов'язкові** (встановлюються органами державної влади та управління);
 - **факультативні** (визначаються галузевими органами чи бюджетними установами).

Показники кошторисів повинні відповідати законам, бути правильно розрахованими та доцільними. При складанні кошторису необхідно додержуватись діючих нормативів, цін і інших показників відповідно до законодавства.

Складання кошторису проводиться у відповідності з економічною класифікацією видатків. Склад видатків і відповідні коди подані в таблиці 6.2.

Таблиця 6.2 – Видатки кошторису

ВИДАТКИ	Код видатків
А Поточні видатки	1000
1 Видатки на товари і послуги, у т. ч.	1100
▪ оплата праці працівників бюджетних установ	1110
▪ нарахування на заробітну плату	1120
▪ придбання предметів постачання і матеріалів з них:	1130
– канцелярське приладдя, матеріали і предмети для господарських потреб	1131
– медикаменти і перев'язувальні засоби	1132
– продукти харчування	1133
– придбання інвентарю та обладнання	1134
– придбання м'якого інвентарю та обмундирування	1135
▪ видатки на відрядження	1140
▪ оплата послуг з утримання бюджетних установ, з них:	1150
– оплата транспортних послуг на утримання власних транспортних засобів	1151
– послуги зв'язку	1156
▪ оплата комунальних послуг та енергоносіїв, з них:	1160
– оплата теплопостачання	1161
– оплата водопостачання та водовідведення	1162
– оплата електроенергії	1163
– оплата природного газу	1164
▪ дослідження і розробки, державні програми	1170
2 Субсидії і поточні трансфертні виплати, у т. ч.	1300
▪ трансферти населенню	1340
Б Капітальні видатки	2000
1 Придбання основного капіталу	2100
2 Придбання обладнання і предметів довгострокового користування	2110
3 Капітальний ремонт	2130
4 Придбання землі і нематеріальних активів	2300
5 Капітальні трансферти	2400

Зведені кошториси, крім економічної класифікації, також

складаються у відповідності з розпорядниками бюджетних коштів – бюджетними установами.

На основі зведених кошторисів головні розпорядники формують бюджетні запити, які подаються республіканським і державним Міністерствам фінансів і місцевими фінансовим органам для включення до проектів відповідних бюджетів у встановленому ними порядку.

У процесі складання кошторису всі витрати можуть бути поділені на дві групи:

1 Видатки на оплату праці, планування яких здійснюється виходячи зі специфіки окремих галузей соціальної сфери.

2 Видатків, що плануються за стандартною методикою, яка виходить з обсягів закупівлі товарів і послуг і діючих цін і тарифів.

6.3 Фінансування освіти

6.3.1 Фінансування загальноосвітніх шкіл

Основну частину видатків бюджету на освіту складає **фінансування загальноосвітніх шкіл**. В основі визначення обсягів фінансування лежать два показники:

- *вихідний* — кількість учнів;
- *похідний* — кількість класів.

Ці показники відображаються на дві дати — 1 січня і 1 вересня планового бюджетного року.

Кількість учнів:

– на 1 січня планового року приймається на рівні контингенту на 1 вересня поточного року;

– на 1 вересня планового року визначається з урахуванням повного переходу учнів з класу в клас (наприклад, кількість учнів 2-х класів на 1 вересня дорівнює кількості учнів 1-х класів на 1 січня). Кількість учнів перших класів на 1 вересня поточного року встановлюється на основі перепису дітей у районі функціонування школи. Кількість учнів десятих класів

визначається з урахуванням вступу до ПТУ і коледжів випускників 9-х класів.

Кількість класів визначається на кожну дату виходячи з нормативів наповнюваності одного класу, затверджених Міністерством освіти України. Вони встановлені на такому рівні:

- 1-9 класи – 35 учнів;
- 10-11 класи – 25 учнів.

Оскільки бюджетний рік не збігається з навчальним, окрім показників на 1 січня і 1 вересня, розраховується середньорічні за такою формулою:

$$K = (K_{01} * 8 + K_{09} * 4) : 12.$$

Система заробітної плати загальноосвітньої школи встановлюється в розрізі категорій:

- 1) педагогічний персонал (вчителі);
- 2) адміністративно-управлінський персонал;
- 3) обслуговуючий персонал.

Система заробітної плати педагогічного персоналу (вчителів) складається з трьох складових:

- а) оплата педагогічного навантаження;
- б) доплата за перевірку зошитів;
- в) додаткові доплати.

Основним елементом виступає **оплата педагогічного навантаження** (навчальні години), яка визначається за такою формулою:

$$O_r = (C * K_r) : H_r,$$

де **C** — ставка зарплати вчителя. Встановлюється залежно від освіти (середня, середня спеціальна, неповна вища, вища) і кваліфікаційних категорій (вчитель, вчитель-методист, заслужений вчитель, народний вчитель);

K_r — кількість годин педагогічного навантаження на тиждень;

H_r — норма педагогічного навантаження вчителя на тиждень (1-4 класи – 20 годин, 5-11 класи – 18 годин).

Доплата за перевірку зошитів встановлена для вчителів початкової школи та в старших класах з таких предметів: мова та література, математика, іноземна мова.

Сума доплати визначається за формулою:

$$O_3 = (H_3 * K_r) : H_r,$$

де H_3 — норматив оплати за перевірку зошитів з даного предмета.

Додаткові доплати встановлені за класне керівництво, завідування навчальними кабінетами, дослідними майстернями і ділянками, ведення позакласної фізкультурної роботи, завідування бібліотекою.

Розрахунок зарплати вчителів та інших працівників здійснюється у спеціальному документі — **тарифікаційному списку**, у рядках якого відображаються дані по кожному вчителю. Графи показують основні відомості і розрахунок зарплати:

- освіта, номер диплома;
- кваліфікаційна категорія;
- предмет;
- навчальне навантаження на тиждень у розрізі трьох груп класів (1-4, 5-9, 10-11);
- сума оплати педагогічного навантаження і доплата за перевірку зошитів по кожній групі класів;
- додаткові доплати (по кожному виду).

Підсумкова графа — загальна сума зарплати за місяць. У тарифікаційному списку підсумки підбиваються по рядках (зарплата кожного вчителя) і графах (обсяг педагогічного навантаження, зарплата, доплати і сумарна зарплата).

Керівники шкіл отримують зарплату, що складається з двох частин: ставка директора чи завуча та оплата педагогічної роботи. При цьому для них встановлені обмеження — максимальний обсяг їхнього педагогічного навантаження не повинен перевищувати 2/3 нормативу (тобто 12 годин).

Стаття «Фонд зарплати»

Фонд зарплати педагогічного персоналу (вчителів) планується в розрізі трьох вищезазначених складових системи

зарплати.

Планування **фонду оплати педагогічного навантаження** здійснюється на основі двох показників:

- 1) кількість педагогічних ставок;
- 2) середня ставка зарплати.

Педагогічна ставка — це умовна розрахункова ставка, що відповідає нормативу педагогічного навантаження. **Кількість педагогічних ставок** розраховується по кожній групі класів шляхом ділення загальної кількості годин педагогічного навантаження по даній групі на норматив навантаження. Загальна кількість годин зафіксована в тарифікаційному списку і визначається виходячи з кількості класів у кожній групі та обсягу годин за планом. Крім того, враховується ділення класів на групи з окремих предметів — праця, фізкультура, іноземна мова.

Середня ставка зарплати визначається шляхом ділення суми оплати навчальних годин (з тарифікаційного списку) на кількість педагогічних ставок по даній групі класів.

Розрахунок річного фонду зарплати проводиться в розрізі двох періодів — за січень-серпень і вересень-грудень. Це пов'язано з тим, що з початком кожного навчального року, як правило, зменшується кількість класів у кожній навчальній групі. У січні-серпні кількість педагогічних ставок на 1 січня по даній групі множиться на середню ставку зарплати станом на 1 січня і на 8 місяців (у сільських школах на 8,5 місяців). За вересень-грудень кількість педагогічних ставок на 1 вересня множиться на середню ставку зарплати станом на 1 січня і на 4 (3,5) місяці.

Фонд зарплати за перевірку зошитів планується в розрізі груп класів шляхом множення середньорічної кількості класів у даній групі на середні витрати на перевірку зошитів на один клас. Середні витрати визначаються діленням суми доплати за перевірку зошитів за тарифікаційним списком на кількість класів на 1 січня.

Додаткові доплати плануються в розрізі кожного виду доплат шляхом множення відповідних показників на встановлений норматив доплати:

- за класне керівництво — середньорічна кількість класів на норматив доплати;

- за керівництво кабінетами — кількість кабінетів на норматив доплати;
- за ведення позакласної фізкультурної роботи — залежно від чисельності класів у школі.

Фонд зарплати адміністративно-управлінського персоналу (директор; заступники; організатори масової роботи). Кількість посад заступників та організаторів залежить від кількості класів у школі, а ставка зарплати директора та його заступників — від кількості учнів у школі. Планування фонду заробітної плати визначається шляхом множення кількості посад на ставку зарплати.

Фонд зарплати обслуговуючого персоналу планується шляхом множення кількості посад на ставку зарплати. Кількість посад визначається за встановленими нормативами (наприклад, кількість прибиральниць встановлюється за нормативами площі на одну прибиральницю).

Стаття «Нарахування на зарплату»

Нарахування на заробітну плату включають відрахування до Пенсійного фонду, Фонду соціального страхування, Фонду сприяння зайнятості населення.

6.3.2 Особливості кошторисного фінансування шкіл-інтернатів. Фінансування дитячих дошкільних закладів

Загальною особливістю для **шкіл-інтернатів та дитячих дошкільних закладів** є встановлення часткового покриття витрат за рахунок батьківської плати. Ця плата зараховується не на рахунки даних закладів, а в бюджет. Вся сума витрат за кошторисом фінансується з бюджету.

У **фінансуванні дошкільних закладів** існують певні особливості.

Стаття «Фонд зарплати»

Планування **фонду зарплати** здійснюється за спрощеною методикою: кількість посад множиться на середню ставку зарплати. Кількість посад вихователів та їх помічників встановлюється за нормативом на одну групу. Норматив залежить від тривалості перебування дітей у закладі: найпоширене — 12-годинне перебування дітей, за якого

норматив становить 2 вихователі та 2 помічники.

Кількість посад іншого персоналу встановлюється за типовими штатними розписами виходячи з чисельності дітей у даному закладі.

Основною особливістю планування фонду зарплати є виділення коштів на заміщення працівників, які перебувають у відпустці. Сума цих витрат планується шляхом множення загальної кількості днів відпустки з даної посади на середньоденну зарплату.

6.3.3 Бюджетне фінансування вищої освіти

Система **вищої освіти** в Україні зараз включає дві групи закладів:

- I—II рівнів акредитації — коледжі, технікуми, інститути;
- III—IV рівнів акредитації — інститути, університети, академії.

Фінансування вищої освіти здійснюється за рахунок двох **джерел**:

- бюджет;
- платне навчання.

Стаття «Фонд зарплати»

Фонд заробітної плати вищих закладів освіти містить п'ять елементів:

- 1) професорсько-викладацький склад;
- 2) фонд погодинної оплати праці викладачів;
- 3) адміністративно-управлінський персонал;
- 4) навчально-допоміжний персонал;
- 5) обслуговуючий персонал.

Фонд зарплати професорсько-викладацького складу визначається шляхом множення кількості посад на середню ставку. Кількість посад встановлюється за нормативом кількості студентів на викладача, який диференційовано за формами навчання (очна, вечірня, заочна).

Зарплата викладачів залежить від посади (асистент, старший викладач, доцент, професор), наукового ступеня

(кандидат наук, доктор наук) і вченого звання (доцент, професор).

Фонд погодинної оплати праці викладачів розраховується за нормативом (1-2 %) до фонду зарплати професорсько-викладацького складу і використовується для оплати праці залучених до викладання фахівців народного господарства і наукових закладів.

Фонд зарплати адміністративного, навчально-допоміжного та обслуговуючого персоналу визначається на підставі штатного розпису вищого навчального закладу освіти, який затверджується ректором.

6.4 Фінансування охорони здоров'я

6.4.1 Бюджетне фінансування медичних закладів

Кошторисне **фінансування медичних закладів** ґрунтується на таких показниках:

- *вихідний* — кількість ліжок (по стаціонару);
- *похідний* — кількість ліжко-днів (по стаціонару), кількість лікарських відвідувань (по поліклініці).

Кількість ліжок характеризує лікарняні місця. Розрізняють:

- нормативну потребу, яка визначається виходячи з чисельності жителів і показників госпіталізації в розрахунку на рік;
- фактичну їх наявність — характеризує кількість встановлених у медичному закладі ліжок.

Оскільки протягом року кількість ліжок може змінюватись, розраховується середньорічна кількість ліжок у лікувальних закладах за формулою

$$K = П + (B * M) : 12,$$

де **П** — перехідна кількість ліжок на початок планового року;

В — кількість нових ліжок, які вводяться в дію в плановому році;

М — кількість місяців функціонування нових ліжок, які вводяться.

Кількість ліжко-днів — добуток від множення кількості ліжок на кількість днів функціонування кожного ліжка на рік.

Кількість лікарських відвідувань визначається шляхом множення чисельності жителів у районі обслуговування на середню кількість відвідувань лікарні на рік (приблизно 30 разів). Загальна кількість відвідувань розподіляється за окремими спеціалістами — хірурги, терапевти і т. п. Кількість відвідувань лікарні на рік, як і інші нормативи, встановлюється Міністерством охорони здоров'я України.

Система заробітної плати медичних працівників встановлюється в розрізі категорій:

- 1) лікарі;
- 2) середній медичний персонал;
- 3) молодший медичний персонал;
- 4) адміністративно-управлінський персонал;
- 5) обслуговуючий персонал.

Система зарплати лікарів ґрунтується на встановленні:

- а) посадових окладів;
- б) підвищень;
- в) доплат,
- г) надбавок.

Посадові оклади лікарів залежать від посади (лікар-хірург, лікар-інтерн чи лікарі інших спеціальностей) і кваліфікаційної категорії.

Підвищення встановлюються виходячи з кваліфікаційної категорії, небезпечних для здоров'я та особливо важких умов праці (лікування психічно хворих, постраждалих у зв'язку з аварією на ЧАЕС, працювання з вірусом імунодефіциту людини).

Доплати передбачені за роботу в нічний час, вихідні і святкові дні, за суміщення професій (посад), розширення зон обслуговування або збільшення обсягу виконаних робіт.

Надбавки залежать від місцезнаходження лікарні — місто чи сільська місцевість, а також встановлюються за тривалість безперервної роботи в окремих закладах, за складність і високу якість роботи.

Система зарплати середнього медичного та молодшого медичного персоналу складається:

- а) з посадових окладів;
- б) надбавок.

Посадові оклади середнього медичного персоналу залежать від посади (медична сестра, акушерка, фельдшер, зубний лікар), категорії і стажу роботи. Для молодшого медичного персоналу оклад встановлюється залежно від посади (сестра - операційна, сестра-хазяйка, сестра-ванниця).

На середній і молодший медперсонал поширюються **надбавки** за шкідливі умови праці та роботу у вихідні і святкові дні та нічний час.

Для медичних працівників зарплата розраховується виходячи з обсягів роботи — 0,25; 0,5; 0,75; 1,0; 1,25; 1,5 ставки. Дозволяється поєднувати обов'язки медичної сестри та санітарки.

Розрахунок зарплати працівників медичного закладу здійснюється в **тарифікаційному списку**. У рядках цього документа відображаються дані по кожному лікарю та середньому й молодшому медичному персоналу, у графах — основні відомості і розрахунок зарплати:

- освіта, номер диплома;
- кваліфікаційна категорія;
- посадовий оклад;
- суми та підстави підвищень, доплат, надбавок (по кожному виду).

Підсумкова графа — загальна сума заробітної плати за місяць. Підсумки по рядках — зарплата кожного працівника, підсумки по графах — загальний обсяг фонду заробітної плати по кожному з елементів і взагалі.

Для **адміністративно-управлінського та обслуговуючого персоналу** встановлені тверді ставки заробітної плати.

Стаття «Фонд зарплати»

Фонд зарплати розраховується на основі двох показників:

- 1) кількість посад лікарів, середнього, молодшого медперсоналу та обслуговуючого персоналу;
- 2) середня ставка заробітної плати.

Кількість посад лікарів визначається в розрізі стаціонару і

поліклініки:

– по стаціонару — виходячи з нормативу кількості ліжок на одного лікаря (15-30 ліжок), який диференційовано в розрізі відділень (хірургічне, терапевтичне і т. д.); враховуються також посади завідувачів відділеннями, лікарів-інтернів і лікарів-спеціалістів;

– у поліклініці — на основі кількості лікарських відвідувань у розрізі спеціалістів і встановлених нормативів прийому на одного лікаря; у поліклініці також передбачаються посади завідувачів відділеннями (за наявності певної кількості лікарів даного профілю).

Кількість посад середнього медперсоналу визначається:

– по стаціонару виходячи з кількості цілодобових постів. Кількість постів, у свою чергу, встановлюється відповідно до нормативів кількості ліжок на один пост, які диференціюються в розрізі відділень і встановлюються окремо для денних і нічних годин. Кількість посад на один пост визначається шляхом ділення річного балансу часу в годинах ($365 \cdot 24$) на кількість годин роботи однієї медсестри на рік. Крім того, враховуються посади старшої медсестри, медсестри для організації індивідуального догляду за тяжкохворими та посади медсестер у лікувально-діагностичних кабінетах;

– у поліклініці кількість посад медсестер встановлюється за нормативом відповідно до кількості посад лікарів (як правило, 1:1 і більше).

Кількість посад молодшого медперсоналу визначається аналогічно середньому медперсоналу. Відмінність полягає в тому, що норматив кількості ліжок на один пост дещо більший.

Кількість посад обслуговуючого персоналу встановлюється за типовими штатними розписами.

Середня ставка зарплати медперсоналу встановлюється на підставі тарифікаційного списку і штатних нормативів.

Крім бюджетних асигнувань, **джерелом фінансування медичних закладів** можуть бути:

▪ доходи, які надходять від підприємств, організацій та установ за укладеними угодами на проведення медичного обслуговування їх працівників;

▪ доходи від надання платних послуг (видача довідок

тощо);

- надходження від спонсорських і благодійних внесків.

Статті «Видатки на харчування» і «Придбання медикаментів і перев'язувальних засобів»

Середні витрати на харчування і придбання медикаментів обчислюються за формулою

$$H_{cb} = (\sum H_i * Y_i) : 100,$$

де H_{cb} , H_i — середньозважена та індивідуальна для ліжок i -ї спеціалізації норма витрат;

Y_i — питома вага ліжок i -ї спеціалізації в загальній структурі ліжкового фонду.

Стаття «Придбання м'якого інвентарю та обмундирування»

Для розрахунку середніх видатків на придбання м'якого інвентарю (H_m) використовують дві норми — для нової і діючої мереж:

$$H_m = (\sum H_{ni} * Y_{ni} + \sum H_{di} * Y_{di}) : 100,$$

де H_{ni} , H_{di} — індивідуальна норма витрат на придбання м'якого інвентарю, встановлена для нової та діючої мережі ліжок i -ї спеціалізації;

Y_{ni} , Y_{di} — питома вага ліжок i -ї спеціалізації у загальній структурі ліжкового фонду.

6.4.2 Особливості організації фінансової діяльності закладів охорони здоров'я в умовах страхової медицини

У *страховій медицині* об'єктом медичного страхування виступає здоров'я громадян. На відміну від особистого страхування, де також об'єктом може бути здоров'я громадян, страхове відшкодування виплачується не безпосередньо застрахованому, а у вигляді плати за лікування в медичному закладі.

Існують дві **форми** медичного страхування:

- обов'язкове;

– добровільне.

Як правило, мінімум медичних послуг забезпечується обов'язковим страхуванням, додаткові – добровільним.

В основі обов'язкового медичного страхування лежить *принцип солідарності*, який передбачає перерозподіл коштів від здорових до хворих. При цьому держава гарантує у випадку хвороби медичне обслуговування та фінансове забезпечення.

Страховиком може бути як держава (обов'язкове страхування), так і недержавні страхові компанії.

Страхувальниками є держава (за рахунок бюджету — бюджетно-страхова медицина); роботодавці; громадяни.

6.5 Фінансування культурно-освітніх закладів

Установи культури можуть здійснювати свою фінансову діяльність як на основі кошторисного фінансування, так і комерційного розрахунку.

У **кошторисному** порядку фінансуються ті з них, які не мають реальних можливостей самостійно заробляти гроші і послуги яких повинні мати доступний характер, — бібліотеки, музеї, заповідники. Клуби, палаци і будинки культури на сьогодні фінансуються на мінімальному рівні.

Комерційний розрахунок може бути повним або частковим. *Повний розрахунок* передбачає повну самоокупність і отримання прибутку. *Частковий* характеризується покриттям витрат як за рахунок бюджетних асигнувань, так і за рахунок надання платних послуг. Такий метод фінансової діяльності встановлюється, наприклад, щодо театрів загальнонаціонального значення.

Фінансування бібліотек ґрунтується на показнику бібліотечних фондів.

Стаття «Фонд зарплати»

Фонд заробітної плати бібліотекарів визначається множенням *кількості посад*, розрахованої за встановленими нормативами бібліотечного фонду на одну посаду, на *середню ставку* заробітної плати.

Фонд заробітної плати обслуговуючого персоналу

встановлюється за типовими штатними розписами.

Аналогічно **фінансуються музеї.**

Чисельність штатних працівників-спеціалістів визначається за нормативами музейних фондів на одного працівника.

Посади обслуговуючого персоналу — за типовими штатними розписами.

Частина витрат на утримання музею здійснюється за рахунок встановленої вхідної плати.

Клуби, палаци і будинки культури фінансуються в змішаному порядку, тобто за рахунок бюджету і отримання доходів від платних послуг.

За рахунок бюджету фінансується **заробітна плата**. Штатний розпис розробляється окремо для кожного закладу залежно від того, які гуртки, секції в ньому функціонують.

6.6 Фінансування закладів соціального забезпечення

Система **соціального забезпечення** передбачає надання фінансового забезпечення тим громадянам, які внаслідок певних об'єктивних причин не можуть мати достатніх власних доходів або не перебувають на чийомусь утриманні.

До системи **соціального забезпечення** належать:

- 1) будинки-інтернати для пристарілих та інвалідів;
- 2) притулки для неповнолітніх;
- 3) дитячі заклади-інтернати (для дітей з різними відхиленнями у здоров'ї).

Фінансування вказаних закладів здійснюється на **кошторисній** основі. В основі складання кошторису лежать показники кількості ліжок і ліжко-днів.

Питання для контролю рівня знань з теми

1 Які з форм забезпечення державою соціальних гарантій використовуються в кожному з напрямків? Обґрунтуйте свою відповідь.

2 Правильні або неправильні такі твердження (у кожному випадку обґрунтуйте свою відповідь): а) в Україні використовуються чотири форми фінансування соціальних

гарантій; б) навіть спрямування всіх коштів бюджету на соціальні цілі не може забезпечити достатнього рівня фінансування соціальних гарантій населенню.

3 Чому зведені кошториси не затверджуються? Як ви вважаєте, чи потрібно затверджувати загальні кошториси, кошториси на централізовані заходи? Обґрунтуйте своє рішення.

4 Планування яких видатків залежить від специфіки окремих галузей соціальної сфери? Продемонструйте свою відповідь прикладами.

5 У якому документі здійснюється розрахунок зарплати працівників бюджетних установ? У чому різниця цього документа для закладів освіти та охорони здоров'я?

6 У чому специфіка обов'язкового і добровільного медичного страхування? Надайте порівняну характеристику.

ТЕМА 7. Видатки бюджету на оборону та управління

План

7.1 Видатки на оборону.

7.1.1 Воєнна доктрина та її вплив на рівень і розмір видатків на оборону.

7.1.2 Фінансування видатків на оборону.

7.2 Видатки на управління.

7.1 Видатки на оборону

7.1.1 Воєнна доктрина та її вплив на рівень і розмір видатків на оборону

Видатки на оборону об'єктивно обумовлені необхідністю захисту інтересів держави в міжнародному співробітництві. **Фінансування оборони** (розмір видатків бюджету) залежить від прийнятої **воєнної доктрини**.

Воєнною доктриною визначається співвідношення різних воєнних групвань у світі. Саме реальна загроза воєнного нападу визначає обсяги фінансування заходів, націлених на підвищення обороноздатності держави. В умовах сприятливої міжнародної обстановки видатки на оборону скорочуються.

Існують три основні **типи воєнної доктрини**:

- 1 Повна відмова від військових видатків.
- 2 Створення могутньої воєнної супердержави.
- 3 Фінансування оборони за принципом мінімальної достатності.

Найбільших видатків потребує другий тип воєнної доктрини, пов'язаний з необхідністю фінансування як поточних видатків на утримання військових утворень, так і капітальних, фінансування науково-технічних розробок.

Видатки на оборону скорочуються, якщо здійснюється внутрішня воєнна реформа, пов'язана зі зміною воєнної доктрини, переходом до третього її типу.

Прийняття воєнної доктрини визначає не тільки розмір видатків. Вона обумовлює використання одного з двох *способів* формування оборонного бюджету:

- використання одного джерела – бюджету держави;
- використання різних джерел.

Оборонний бюджет при другому способі крім бюджетних коштів формується за рахунок коштів отриманих:

- від реалізації воєнно-технічного майна;
- розширення сфери послуг (транспорт, будівництво та ін.);
- використання комерційного потенціалу програм космічних досліджень та інших наукових розробок.

Фінансування видатків на оборону в Україні здійснюється на основі третього типу воєнної доктрини.

7.1.2 Фінансування видатків на оборону

Переважна частина видатків фінансується з Державного бюджету. Місцеві бюджети забезпечують утримання військових комісаріатів.

Видатки на національну оборону включають:

- утримання Збройних Сил;
- закупівлю озброєння і військової техніки;
- капітальне будівництво;
- науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи;
- інші видатки.

Утримання армійських частин здійснюється на основі

кошторису. Основні статті видатків — грошове утримання військовослужбовців і заробітна плата вільнонайманих. Планування цих видатків здійснюється за загальноприйнятною методикою: кількість посад множить на середній розмір грошового утримання чи ставку. Кількість посад визначається кількістю військових підрозділів (взводів, рот, батальйонів і т. п.). Розмір грошового утримання залежить від двох основних чинників — посади та військового звання. Також встановлюється надбавка за вислугу років. Важливе місце в кошторисі займають видатки на утримання військовослужбовців — харчування, обмундирування, витрати на проведення бойової підготовки (навчання, стрільби, польоти).

Фінансування придбання озброєння та військової техніки визначається потребами, пов'язаними з постійною зміною техніки і озброєння у зв'язку з закінченням терміну експлуатації та моральним старінням.

7.2 Видатки на управління

Практична реалізація функцій держави здійснюється через систему спеціальних органів законодавчої, виконавчої, судової влади і прокуратури.

Залежно від рівня державного управління розрізняються *джерела* покриття видатків на управління:

- Державний бюджет України;
- Республіканський бюджет АРК;
- місцеві бюджети.

Фінансування органів місцевого управління з Державного бюджету України здійснюється в частині повноважень делегованих з державного рівня.

До *видатків бюджету на управління* належать три напрями фінансування (таблиця 7.1):

- державне управління;
- міжнародна діяльність;
- правоохоронна діяльність і забезпечення безпеки держави.

Фінансування органів управління здійснюється на **кошторисній** основі.

В основі фінансування лежить штатний розпис. Чисельність персоналу і ставки зарплати встановлюються відповідними керівними структурами.

Особливе місце займають видатки на утримання та експлуатацію автотранспорту і поштові и телеграфні витрати.

Таблиця 7.1 – Видатки бюджету на управління

Державне управління	Міжнародна діяльність	Правоохоронна діяльність і забезпечення безпеки держави
функціонування законодавчої влади	міжнародне співробітництво	органи внутрішніх справ
функціонування виконавчої влади		внутрішні війська
		суди
утримання Президента України та його апарату	реалізація міжнародних угод	прокуратура
утримання фінансових і фіскальних органів		кримінально-виправна система
		прикордонні війська
загальне планування і статистичні служби	міжнародні культурні, наукові та інформаційні зв'язки	митні органи
інші видатки на загальнодержавне управління		Служба безпеки України
		Професійна пожежна охорона
		Національна гвардія України
		Головне управління урядового зв'язку
		інші правоохоронні органи

Окремо складається кошторис з проведення виборів у Верховну Раду України, Президента та з загальнодержавних референдумів.

Питання для контролю рівня знань з теми

- 1 Як саме воєнна доктрина впливає на рівень і розмір

видатків бюджету на оборону? На основі якого типу воєнної доктрини здійснюється фінансування видатків на оборону в Україні? Обґрунтуйте свою відповідь.

2 Перерахуйте джерела фінансування видатків на управління. Чим визначається використання кожного з джерел? Які функції належать до управління державою?

ТЕМА 8. Державний кредит і видатки бюджету на обслуговування державного боргу

План

8.1 Сутність і види державного кредиту.

8.2 Державний борг і видатки на його обслуговування.

8.1 Сутність і види державного кредиту

Державний кредит являє собою досить специфічну ланку державних фінансів, яка не має окремого фонду фінансових ресурсів; кошти, що мобілізуються за його допомогою, проходять через бюджет. В окремих випадках за його допомогою залучаються кошти у фонди цільового призначення чи під цільові проекти.

Державний кредит може виступати у таких формах: ощадна справа і державні позики.

Ощадна справа належить до державного кредиту, якщо залучені кошти спрямовуються в доходи бюджету. Однак, як правило, ощадні банки, незалежно від форми власності, діють на комерційних засадах і мобілізовані кошти формують їх кредитні ресурси. Частина цих ресурсів може спрямовуватись на придбання державних цінних паперів і таким чином належить до державного кредиту.

Державні позики є основною формою державного кредиту. За правом оформлення розрізняють: державні позики, що надаються на підставі угод, державні позики, забезпечені випуском цінних паперів. Угодами оформлюються, як правило, кредити від урядів інших країн, міжнародних організацій і фінансових інститутів. За допомогою цінних паперів мобілізуються кошти на фінансовому ринку.

Оформлення державних позик може здійснюватися двома

видами цінних паперів: облігаціями і казначейськими зобов'язаннями (векселями). Облігація являє собою боргове зобов'язання держави, за яким у встановлені терміни повертається борг і виплачується дохід у формі відсотка чи вигаши. Вони можуть бути знеособленими (на покриття бюджетного дефіциту) і цільовими (під конкретні проекти). Казначейські зобов'язання (векселі) мають характер боргового зобов'язання, спрямованого тільки на покриття бюджетного дефіциту. Виплата доходу здійснюється у формі відсотків. Казначейськими зобов'язаннями, як правило, оформлюються короткострокові позики (іноді середньострокові — казначейськими нотами), облігаціями — середньо- та довгострокові.

Залежно від місця розміщення позик їх поділяють на внутрішні (надаються юридичними і фізичними особами даної чи інших країн), і зовнішні (надходять ззовні — від урядів, юридичних і фізичних осіб інших країн, міжнародних організацій і фінансових інститутів).

Відповідно до терміну погашення заборгованості розрізняють короткострокові (термін погашення до 1 року), середньострокові (від 1 до 5 років), довгострокові (понад 5 років) позики.

За характером виплати доходу державні позики поділяються на відсоткові, вигаши та дисконтні (з нульовим купоном). За відсотковими позиками дохід встановлюється у вигляді позикового відсотка. При цьому може встановлюватись як твердо фіксована на весь період позики ставка, так і плаваюча, тобто така, яка змінюється в залежності від різних чинників, насамперед попиту і пропозиції на кредитному ринку. Виплата відсоткового доходу здійснюється на купонній основі. Вона може проводитися щорічно, раз на півріччя, щоквартально. У вигаших позиках виплата доходу здійснюється на підставі проведення тиражів вигаши. Дисконтні позики характеризуються тим, що державні цінні папери купуються з певною знижкою, а погашаються за номінальною вартістю. Вказана різниця формує дохід кредитора.

Державний кредит є сукупністю найрізноманітніших форм і методів фінансових відносин. Такий підхід націлений на

створення сприятливих передумов для залучення коштів як для держави, так і для її кредиторів. Різноманітність форм дозволяє максимально врахувати різнобічні інтереси юридичних і фізичних осіб.

Залучення позик повинно мати в основі два чинники: мінімізацію вартості позики і встановлення стабільності державних цінних паперів на фінансовому ринку.

Мінімізація вартості позики досягається, по-перше, за рахунок відсоткової політики: по-друге, за рахунок умов випуску і погашення. Відсоткова політика відображає при цьому два протилежних чинники: мінімізацію вартості позики і максимізацію її привабливості, яка, у свою чергу, залежить від достатньо високого відсотка. На фінансовому ринку державні цінні папери мають найнижчий відсоток, який виступає свого роду індикатором цього ринку.

Стабільність державних цінних паперів досягається за рахунок оптимізації насиченості ними фінансового ринку. Цінних паперів, з одного боку, має бути достатньо для максимізації надходжень від державних позик, а з іншого — не повинен мати місце їх надлишок, який може спричинити падіння курсової ціни.

8.2 Державний борг і видатки на його обслуговування

Використання державою у своїй фінансовій політиці залучення коштів на кредитній основі призводить до формування державного боргу і необхідності чіткої системи управління ним.

Державний борг — це сума заборгованості держави своїм кредиторам. Розрізняють поточний і капітальний, внутрішній і зовнішній борги.

Поточний борг — це сума заборгованості, що підлягає погашенню в поточному році разом з належними до оплати в цей період відсотками з усіх випущених на даний момент позик. Капітальний борг — це загальна сума заборгованості і відсотка, що мають бути виплачені за позиками.

Внутрішній борг — це заборгованість кредиторам всередині даної держави; зовнішній борг — кредиторам за межами даної країни.

Управління державним боргом полягає в забезпеченні платоспроможності держави, тобто можливості погашення

боргів. Це стосується як поточного, так і капітального боргу. Що стосується поточного боргу, то необхідно забезпечити реальні джерела його погашення. Відповідно для капітального боргу важливо встановити такі терміни його погашення, що будуть співвідноситися з наявністю належних для цього джерел.

В управлінні внутрішнім і зовнішнім боргами існують певні специфічні ознаки. Платоспроможність за внутрішніми позиками забезпечується, як правило, за рахунок внутрішніх джерел. Платоспроможність за зовнішнім боргом залежить насамперед від валютних надходжень.

При недостатній платоспроможності держави можуть застосовуватись такі способи коригування позикової політики:

- конверсія;
- консолідація;
- уніфікація;
- обмін за регресивним співвідношенням;
- відстрочення погашення;
- анулювання.

Конверсія державного боргу — це зміна дохідності позик. Вона відбувається внаслідок зміни ситуації на фінансовому ринку (наприклад, рівня облікової ставки центрального банку) чи погіршення фінансового стану держави, коли остання не в змозі виплачувати передбачений дохід.

Консолідація — це перенесення зобов'язань за раніше випущеною позикою на нову позику з метою подовження терміну позики. Проводиться у формі обміну облігацій попередньої (чи попередніх) позики на нові. В окремих випадках може застосовуватись і скорочення термінів позики.

Уніфікація являє собою об'єднання кількох позик в одну. Вона спрощує управління державним боргом і може проводитись як окремо, так і в поєднанні з консолідацією.

Обмін за регресивним співвідношенням облігацій попередніх позик на нові проводиться з метою скорочення державного боргу. Це вкрай небажаний спосіб, оскільки це ні що інше, як часткова відмова держави від своїх боргів.

Відстрочення погашення означає перенесення термінів виплати заборгованості. При цьому в даний період виплата

доходів не проводиться.

Анулювання боргів означає повну відмову держави від своєї заборгованості. Однак це не може розглядатись як допустимий варіант. Авторитет держави, як і будь-якого боржника, залежить від визнання нею своїх боргів і забезпечення їх повного погашення у встановлені терміни.

Питання для контролю рівня знань з теми

1 Що таке "державний кредит" і в яких формах він здійснюється в умовах ринкової економіки?

2 Який зв'язок державного кредиту з бюджетним дефіцитом?

3 Які види державних позик ви знаєте?

4 На яких умовах здійснюється випуск державних облігацій в Україні?

5 Що таке "державний борг"? За даними статистичної звітності проаналізуйте динаміку державного внутрішнього і зовнішнього боргу України.

6 У чому полягає діяльність Міністерства фінансів України з управління державним боргом України?

7 За даними щорічних законів про державний бюджет розрахуйте питому вагу коштів, що спрямовуються на погашення державного внутрішнього і зовнішнього боргів у видатках державного бюджету.

Список літератури

Основна

1 Конституція України [Текст] : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. - К., 1997. - 64 с.

2 Бюджетний кодекс України [Текст] : чинне законодавство зі змін. та доп. станом на 25 лютого 2010 р.: офіц. текст. - К.: Видавець Паливода А. В., 2010. - 84 с.

3 Про вищу освіту [Текст] : закон України; за станом на 19 жовтня 2006 р.; офіц. вид. - К.: Парламентське вид-во, 2006. - 64 с.

4 Про культуру [Текст]: закон України: за станом на 20 січня

2011 р.; / офіц. вид. - К.: Парламентське вид-во, 2011. - 21 с.

5 Закон України про державну допомогу сім'ям з дітьми [Текст]: за станом на 1 липня 2004 р.; офіц. вид. - К.: Парламентське вид-во, 2004. - 15 с.

6 Про місцеве самоврядування в Україні [Текст]: закон України від 21 травня 1997 р. - К. : Паливода А.В., 2012. - 87 с.

7 Про загальну середню освіту [Текст]: закон України; за станом на 28 серпня 2006 р. - офіц. вид. - К.: Парламентське вид-во, 2006. - 32 с.

8 Основи законодавства України про охорону здоров'я [Текст]: закон України; за станом на 15 травня 2008 р.; - офіц. вид. - К.: Парламентське видавництво, 2008. - 40 с.

9 Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися навчальними закладами, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної і комунальної форми власності [Текст]: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 р. № 796 // Офіційний вісник України – 2010. - № 67. - С. 71.

10 Про порядок складання, розгляду, затвердження і основні вимоги щодо виконання кошторисів доходів і видатків бюджетних установ та організацій [Текст]: Постанова Кабінету міністрів України від 9 січня 2000 р. №17 // Офіційний вісник України – 2002. - № 9. - С. 101.

11 Про надбавки за вислугу років для працівників органів державної виконавчої влади [Текст]: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 грудня 1993 р. №1049 // Офіційний вісник України – 1993. - № 12 - С. 86.

12 Про затвердження Порядку призначення і виплати Державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям [Текст]: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2003 р. №250 // Офіційний вісник України. – 2003. - № 9. - С. 147.

13 Про вдосконалення механізму надання населенню субсидій на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та пічного побутового палива [Текст]: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 травня 1996 р. № 541 // Урядовий кур'єр. – 1996.

14 Про підвищення посадових окладів працівників органів виконавчої влади, органів прокуратури, судів та інших органів [Текст]: Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня

2003 р. № 1207 // Офіційний вісник України. – 2004. - № 44. - С. 162.

15 Про впорядкування умов оплати праці та затвердження схем тарифних розрядів працівників навчальних закладів, установ освіти та наукових установ [Текст]: Наказ Міністерство освіти і науки України, від 26 вересня 2005р. № 557 // Офіційний вісник України – 2005. - № 40. - С. 158.

16 Про впорядкування умов оплати праці працівників закладів охорони здоров'я та установ соціального захисту населення [Текст]: Наказ Міністерства праці і соціальної політики України та Міністерства охорони здоров'я України від 05 жовтня 2005 р. № 308/519 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 42. - С. 195.

18 Про впорядкування умов оплати праці працівників культури на основі Єдиної тарифної сітки: Наказ Міністерства культури та туризму від 18 лютого 2005 р. №745 // Офіційний вісник України від. – 2005. - № 44. - С. 200.

19 Про затвердження Інструкції щодо застосування економічної класифікації видатків бюджету та інструкції щодо застосування класифікації кредитування бюджету [Текст]: Наказ Державного казначейства України від 25 листопада 2008 р. № 495 // Офіційний вісник України – 2012. - № 27. - С. 78.

20 Алексеев, І. В. Бюджетна система [Текст]: навч. посібник для студ. 4 курсу спец. 7.50104 "Фінанси" базового напрямку 6.0501 "Економіка і підприємництво"; для студ. дистанц. форми навч. / І.В. Алексеев; Національний ун-т "Львівська політехніка". Інститут дистанційного навчання. - Львів: Видавництво Національного університету "Львівська політехніка", 2004. - 161 с.

21 Василик, О.Д. Бюджетна система України [Текст]: підручник / О. Д. Василик, К. В. Павлюк; Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. - К. : Центр навч. літ., 2004. - 544 с.

22 Науково-практичний коментар до Бюджетного кодексу України [Текст] / за ред. М.Я. Азарова. - К.: НДФІ, 2010. – 632 с.

23 Пасічник, Ю.В. Бюджетна система України [Текст]: навч. посібник / Ю.В. Пасічник. - 2-ге вид., перероб. і доп. - К.: Знання, 2008. - 670 с.

24 Пасічник, Ю.В. Бюджетна система України [Текст]: навч. посібник / Ю.В. Пасічник. - К. : Знання, 2006. - 670 с.

25 Пасічник, Ю.В. Бюджетна система України та зарубіжних країн [Текст]: навч. посібник для студ. вищих навч. закл. / Ю.В. Пасічник. - К.: Знання-Прес, 2002. - 495 с.

26 Старостенко, Г.Г. Бюджетна система [Текст]: навч. посібник для дистанц. навч. / Г.Г. Старостенко; Відкритий міжнародний ун-т розвитку людини "Україна". Інститут дистанційного навчання. - К.: Університет "Україна", 2006. - 219 с.

27 Фещенко, Л.В. Бюджетна система України [Текст]: навч. посібник / Л.В. Фещенко, П.В. Проноза, Н. В. Кузьминчук. – К.: Кондор, 2008. – 440 с.

Додаткова

1 Василик, О.Д. Державні фінанси України [Текст]: підруч. для студ. екон. спец. вищих навч. закл. / О.Д. Василик, К.В. Павлюк; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. - К. : Центр навчальної літератури, 2003. - 606 с.

2 Фінанси [Текст]: навч. посібник / В.С. Загорський, О.Д. Вовчак, І.Г. Благун, І.Р. Чуй. - 2-ге вид., стер. - К.: Знання, 2008. - 274 с.

3 Карлін, М.І. Державні фінанси України [Текст]: навчальний посібник / М.І. Карлін. - К.: Знання, 2008. - 349 с.

4 Місцеві фінанси [Текст]: підручник / О.П. Кириленко; ред. О.П. Кириленко. - К. : Знання, 2006. - 677 с.

5 Кудряшов, В.П. Курс фінансів [Текст]: навч. посібник / В.П. Кудряшов. – К.: Знання, 2008. – 431 с.

6 Місцеві фінанси [Текст] / за ред. О.П. Кириленко. – К.: Знання, 2006. – 677 с.

7 Опарін, В.М. Фінансова система України [Текст]: теоретико-методологічні аспекти / В.М. Опарін ; Київський національний економічний ун-т. - К. : КНЕУ, 2005. - 239 с.

8 Фінанси [Текст]: навч. посібник / В.І. Оспіщев; ред. В.І. Оспіщев. – 2-ге вид., перероб. і доп. - К.: Знання, 2008. - 366 с.

9 Місцеві фінанси [Текст]: опорний конспект лекцій для студ. спец. 7.050104 "Фінанси" (усіх форм навч.) / Ю.В. Петленко, О.Д. Рожко. - К. : Кондор, 2003. - 282 с.

10 Сунцова, О.О. Місцеві фінанси [Текст]: навч. посібник для студ. вищих навч. закл. / О.О. Сунцова; Національний ун-т

"Києво-Могилянська академія". - К.: Центр навчальної літератури, 2005. - 560 с.

Інформаційні ресурси

- 1 НТБ УкрДАЗТ (м. Харків, пл. Фейєрбаха, 7).
- 2 Медіатека УкрДАЗТ (м. Харків, пл. Фейєрбаха, 7).
- 3 ХДНБ ім. В.Г. Короленка (м. Харків, пров. Короленка, 18).
- 4 Харківський ЦНТЕІ (м. Харків, просп. Гагаріна, 4).
- 5 Бібліотека кафедри «Фінанси» (3.516).
- 6 Джерела Internet:
 - portal.rada.gov.ua (Офіційний портал Верховної Ради України (ua));
 - president.gov.ua (Офіційне інтернет-представництво глави держави);
 - <http://www.kmu.gov.ua> (Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України (КМУ));
 - www.me.gov.ua/ (Міністерство економічного розвитку і торгівлі України);
 - minfin.gov.ua (Міністерство фінансів України);
 - www.bank.gov.ua/ (Національний банк України);
 - <http://www.economy.nayka.com.ua/> (Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (постанова президії ВАК України № 2-05/3 від 08.07.2009 р.));
 - <http://www.economics.opu.ua/> (Електронне наукове видання: Одеський національний політехнічний університет);
 - <http://www.nbuu.gov.ua/e-journals/eui/index.html> (Економіка. Управління. Інновації. Електронне наукове фахове видання. Житомирський державний університет ім. Івана Франка);
 - <http://www.nbuu.gov.ua/e-journals/Vke/index.html> (Вісник кредитно-економічного факультету Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана);
 - lib.kneu.edu.ua/ (Електронне наукове фахове видання. Бібліотека - Київський національний економічний університет. Бібліотека ДВНЗ "Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана");
 - www.economukraine.com.ua/index.php? (Архів / журнал «Економіка України»);
 - www.nbuu.gov.ua/portal/Soc.../index.html (Фінанси України: науково-теоретичний та інформаційно-практичний журнал. Архів номерів);

- http://www.nbuu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VUABS/texts.html
(Вісник Української академії банківської справи. Збірник наукових праць);
- <http://www.nbuu.gov.ua/portal/> (Наукова періодика України);
- <http://ubr.ua/> (Український бізнес ресурс (Фінанси, ринки, Україна и мир, бізнес, ринок труда);
- <http://uaport.net/uk/cat/site/www.gc.com.ua> («Галицькі Контракти», еженедельник);
- <http://www.epravda.com.ua/finances/> (Економічна правда).